

Farg'ona davlat universiteti

G.Maxsudova

X.Muxtorjonova

Annotatsiya: *Ushbu maqolada dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash, odam va hayvonlarni davolash, kasalliklarning oldini olish haqida yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *dorivor o'simliklar, ildizi, ildizpoyasi, piyozi, shirinmiya, shuvoq, yantoq, yalpiz, kiyiko't, tog'rayhon, qizilcha.*

Dorivor o'simliklarni etishtirish va qayta ishlash, odamlar va hayvonlarni davolash va kasalliklarning oldini olish bilan bir qatorda qishloq xo'jaligi, sog'liqni saqlash va veterinariya fanlarini birlashtiradigan keng sohani qamrab oladi. Bunga quyidagilar kiradi:

Dorivor o'simliklarni etishtirish: an'anaviy va zamonaviy tibbiyotda qo'llaniladigan dorivor xususiyatlari bilan mashhur o'simliklarning o'sishi. Bu tegishli turlarni tanlash, barqaror dehqonchilik amaliyotini ta'minlash va faol birikmalarni saqlab qolish uchun o'sish sharoitlarini optimallashtirishni o'z ichiga oladi.

Dorivor o'simliklarni qayta ishlash: O'rim-yig'imdan keyin dorivor o'simliklar farmatsevtika va terapevtik mahsulotlarda ishlatiladigan efir moylari, damlamalar, kukunlar yoki boshqa formulalarni ishlab chiqarish uchun quritish, ekstraktsiya va tozalash kabi turli jarayonlardan o'tadi.[1]

Odamlar va hayvonlarni davolash: Dorivor o'simliklar va ularning hosilalari odamlar va hayvonlarning turli kasalliklari va sog'lig'ini davolashda qo'llaniladi. Bunga an'anaviy o'simlik preparatlari, shuningdek o'simlik asosidagi farmatsevtik preparatlar kiradi.

Kasalliklarning oldini olish: Dorivor o'simliklardan foydalanish profilaktik sog'liqni saqlashda ham muhim rol o'ynaydi. Ko'pgina o'simliklar immunitetni

qo'llab-quvvatlaydigan, umumiy salomatlikni yaxshilaydigan va kasalliklarning paydo bo'lishining oldini oladigan xususiyatlarga ega.

Bu soha tabiiy resurslar, ilm-fan va tibbiyot o'rtasidagi kesishuvni ta'kidlab, odamlar va hayvonlar uchun barqaror salomatlik amaliyotiga hissa qo'shadi.

Tabiiy o'simliklardan olingan dori-darmonlar insoniyat tarixi davomida ko'plab kasalliklarni davolash uchun ishlatilgan. Besh ming yildan ko'proq vaqt oldin, dori-darmonlarni tayyorlash haqida batafsil yozma yozuvlar yaratilgan va bu qadimiy matnlarning ba'zilari hozirgi kungacha saqlanib qolgan. Ko'p asrlar davomida dorivor o'simliklar insoniyat uchun muhim davolash manbai bo'lib kelgan.[2]

Bugun O'zbekistonda tabiiy sharoitda o'sadigan dorivor o'simliklardan foydalanish, ularni yanada keng ko'lamda yetishtirish, yetishtirish uchun plantatsiyalar barpo etish bo'yicha keng ko'lamli tashabbuslar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 10-aprelda "Yovvoyi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qonunni qabul qilgan PQ-4670-son qarori tizimli ishlarga zamin yaratdi. bu sohada.

Qaror dorivor o'simliklar yetishtirish va qayta ishlashni rivojlantirish, ichki bozor talabini qondirish, eksport hajmini oshirish uchun qulay shart-sharoit yaratishga qaratilgan. Bundan tashqari, u ushbu tabiiy resurslardan oqilona foydalanish muhimligini ta'kidlaydi. Qarorda qizilmiya, za'faron va boshqa qimmatbaho turlar kabi dorivor o'simliklar plantatsiyalarini barpo etish, dorivor o'simliklar tarmog'ining barqaror rivojlanishi uchun mustahkam zamin yaratish bo'yicha ham aniq chora-tadbirlar belgilandi.

Dorivor o'simliklar ikkita asosiy toifaga bo'linadi:[3]

Faol moddalarning tarkibiga ko'ra: Dorivor o'simliklar tarkibidagi faol moddalar, masalan, alkaloidlar, glikozidlar, efir moylari, vitaminlar va boshqa kimyoviy tarkibiy qismlarga ko'ra guruhlarga bo'linadi.

Farmakologik xususiyatlariga ko'ra: Dorivor o'simliklar organizmga ta'siri bo'yicha, jumladan tinchlantiruvchi, og'riq qoldiruvchi (og'riq qoldiruvchi),

uxlatuvchi (uyqu qo‘zg‘atuvchi), yurak-qon tomir tizimini qo‘llab-quvvatlovchi, qon bosimini tushiruvchi xususiyatlariga ko‘ra tasniflanadi.

Dorivor o‘simliklarning samaradorligi ulardagi kimyoviy birikmalarning konsentratsiyasiga bog‘liq bo‘lib, ular o‘simlikning turli qismlarida, masalan, gullar, barglar, ildizlar yoki mevalarda to‘planadi. Dorivor o‘simliklarni yig‘ish uchun optimal vaqt ularning biologik faolligining eng yuqori cho‘qqisiga to‘g‘ri keladi - odatda gullash yoki urug‘lanish boshlanishi. O‘simlik ildizlari odatda kech kuzda yoki erta bahorda yig‘ib olinadi, mevalar va urug‘lar esa to‘liq pishganda yig‘iladi, chunki ularda dorivor moddalarning eng yuqori konsentratsiyasi mavjud. Chirishning oldini olish uchun ko‘pincha yuqori namlikka ega bo‘lgan yig‘ilgan o‘simliklar to‘g‘ri quritilishi kerak.[4]

Dorivor o‘simliklardan foydalanish qadimgi davrlarga borib taqaladi, bundan 3000-4000 yil avval Hindiston, Xitoy va Qadimgi Misrda ulardan foydalanish tasvirlangan yozma ma‘lumotlar mavjud. Markaziy Osiyoda xalq tabobati dorivor o‘simliklardan foydalanishning uzoq tarixiga ega. Mashhur tabib Abu Ali Ibn Sino (Avitsenna) o‘zining mashhur “Al-Qonun” asarida 476 xil dorivor o‘simliklarning shifobaxsh xususiyatlari va qo‘llanilishini qayd etgan.

Bugungi kunda dorivor o‘simliklarning xilma-xilligi tobora ko‘payib, xalq tabobati sohasini boyitib bormoqda. Ko‘p ishlatiladigan o‘simliklar orasida anor, achchiq qovoq, bodom, isiriq, atirgul, shirin qovoq va yalpiz mavjud. Bu o‘simliklar turli kasalliklarni davolashda ishlatiladigan dorivor birikmalar beradi. Masalan, anor po‘stlog‘idan antigelmintik (parazitlarga qarshi) dori, shildirbosh o‘simligidan esa sferofizin kabi alkaloidlar olinadi. O‘zbekistonda farmatsevtika zavodlarida o‘zimizda yetishtirilgan dorivor o‘simliklardan bir qator dori vositalari ishlab chiqarilmoqda.[5]

Xulosa qilib aytish mumkinki, tabiiy dorivor o‘simliklar, jumladan, nasha o‘simliklaridan foydalanish va ularning shifobaxsh xususiyatlari bemorlar uchun samarali. Shu bois bugungi kunning asosiy vazifalari qatoriga dorivor o‘simliklar turlarini aniqlash, ularni introduksiya qilish, floraning xilma-xilligini oshirish, ularni yetishtirish uchun plantatsiyalar barpo etish kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hojimatov Q., Olloyorov M., “O‘zbekistonning shifobaxsh o‘simliklari va ularni muhofaza qilish”, T., 1988.
2. Xoliqov K., O‘zbekiston janubidagi dorivor o‘simliklar, T., 1992.
3. Hojimatov Q.H., Yo‘ldoshev K.Y., Shogulomov U.Sh., Hojimatov O.Q., “Shifobaxsh giyoxlar dardlarga malham” (Fitoterapiya), T., 1995.
4. Ibragimov A.Yu. Shifobaxsh ne‘matlar. – Toshkent: Navro__z nashriyoti, 2016.
5. To‘xtayev B.Yo., Mahkamov T.X., To‘laganov A.A. Dorivor va ozuqabop o‘simliklar plantasiyalarini tashkil etish va xom-ashyosini tayyorlash bo‘yicha yo‘riqnoma. – Toshkent, 2015.